

JAAKKO BELT, TYTTI RANTANEN & JARKKO S. TUUSVUORI

Jaetun elämän kuvien virtaan Sodankylää hajataittein

*kohti valoa näethän
kasvienkin pyrkivän
mitä sitten ihmiset
jälkeen talvipimeän*

(M. A. Numminen & Jarkko Laine)

Yhä talkoopohjainen ja hengeltään pienimuotoinen tapahtuma keräsi järjestäjien arvion mukaan yli 30 000 katsojaa. Kolmannetkymmenennet Sodankylän leffajuhlat hälvensivät ennätysyleisöineen hätäisimpien maalailemia uhkakuvia festivaalin hiipumisesta perustajajäsenen poistuttua keskuudestamme. Komea kulttuurikalaasi omistettiin kantavana voimana alusta lähtien palvellelle Peter von Baghille (1943–2014). Tuttu naamataulu myhäili monalisamaisesti ja elämää *largempana* julisteissa ja valkokankailla seuranaan liuta kinoveijareita Chaplinista ja Keatonista Peltsiin ja Kaurismäkeen. Toissavuonna nimettyä Peter von Baghin katua käyskenneltiin kuin konsanaan Memory Lanea. Nostalgian lisäksi väkeä vetivät paikalle samat asiat kuin ennenkin. Pääosassa olivat elokuvat, niiden tekijät ja niiden kokijat.

Epäämättä Peter von Baghin kinemagneettiset ominaisuudet, kontaktit ja taidot ovat mahdollistaneet nämä suurenmoiset karkelot. Ehkäpä juuri *hommage* ihmisiä yhteen keräävänä kunnianosoituksena oli kuitenkin omiaan muistuttamaan menestyksen salaisuudesta: vahvaa jälkeä on aina tehty taiteellisen johdon, kutsuvieraitten, talkoolaisten, festivaalikävijöiden ja paikallisten yhteisvoimin. Postuumisti julkaistuissa muistelmissaan *Muisteja* (2014) von Bagh ylisti yhtä kauniisti kuin aiheellisestikin vapaaehtoisten panosta festareiden taustalla. Näillä kinkereillä valokeilassa ovat kaikki ja eikukaan. Sodankylä ei yhtä miestä kaipaa. Me vain kaipasimme häntä sangen perkeleesti.

Festareiden vakiokalustoon kuuluva saksalaiskriitikko Olaf Möller vannotti muistamaan von Baghia myös ohjaajana. Sekös patoluukut aukaisi. Surimme muitakin viime vuonna menehtyneitä: pitelemätöntä tšekkiauteuria Věra Chytilováa, Hiroshima-teoksellaan 1959 modernin kinokerronnan uudistanutta bretagne-laista Alain Resnais'ta, Cannesissa 1972 palkittua unkarilaista Miklós Jancsóa, *Gandhista* (1982) ja *Chaplinista* (1992) tuttua brittiä Richard Attenboroughia, dokumentarismille elämänsä pyhittänyttä ja työssään malariaan kuollutta itävaltalaisohjaaja Michael Glawoggeria, *Catch-22:n* selättänyttä yhdysvaltalaista Mike Nicholsia sekä maanmiestään Harold Ramisia golf- ja marmottikomedioineen. Sitten joku palautti mieleen *Kummisetä*-trilogian

ja *Annie Hallin* kuvauksesta vastanneen Gordon Willisin poismenon. Näyttelijöistä jouduttiin hyvästelemään niin ikikäheä Lauren Bacall kuin myös Shirley Temple, Philip Seymour Hoffman, Kate O'Mara, James Garner, Eli Wallach, Mickey Rooney, Dora Bryan, Bob Hoskins, Maximilian Schell ja Virna Lisi. Tammikuussa 2015 menetettiin suurdiiva Anita Ekberg. Sodiksen alusviikolla kupsahti Christopher Lee ja heti tapahtuman perään tuottajanero Jack Rollins. Heinäkuussa heille teki seuraa Omar Sharif.

Mainituista Jancsó saatiin Sodankylään 2002. Hän oli tutustunut von Baghiin jo 70-luvulla. Kuluvan vuoden huhtikuussa 106-vuotiaana kuollut Manoel de Oliveira taas saapui Lappiin peräti keskenkasvuisena 1990. ”Minulle elokuva on elämä itse”, portugalilaisohjaaja tokaisi tuolloin. Hän jatkoi: ”Elokuvan magia on elämän magiaa, mutta elämä on katoavaista.” Keskustelukumppani von Bagh komppasi: ”35 millimetrin filmiltä projisoitu todellisuuden heijastuma on minulle absoluuttinen elämän määritelmä. Elokuvat ovat elämä itse!”

Muisteja sisältää ”hersyvän hauskaa” Jancsósta pistämättömiä tuokiokuvia. Kaikessa kiehtovuudessaankin kirjaa vain on tuskallista lukea muutoinkin kuin ikävöintisyistä. Se pursuaa valitusta vastoinkäymisistä ja purnausta pikkukiusoista, vaikka von Baghin elämä viettyi koko kansakunnan kultapoikana ja ilmeisen ihanan perherakkauden keskellä ryyditettynä häkellyttävillä kansainvälisillä elokuva-alan ystävyyssuhteilla. Nide on myös

täynnä kiusallista omien tekemisten parhain päin tulkitsemista. Sinänsä ihastuttava itseironia ja kertosaie itsekorostuksen paheesta vain viimeistelevät jumituksen henkilökohtaisuuksissa.

Läheiset todistavat vahvemmin. Suuressa teltassa tänä kesänä kuullut Juhana von Baghin alkusanat isänsä jäähyväisrainan *Sosialismin* (2014) näytökseen olivat yhtä velmuvälkyt kuin lämpöisetkin. Itse teos oli kinokompilaationa loisteliaa mutta rakenteeltaan löyhä ja poin-teissaan melko puolipeffäinen. Yhtä kaikki sitä katseli ja kuunteli ilokseen, kun klipeistä, miehemme *voice overista*, esityspaikasta ja sitä ympäröivästä festaritunnelmasta huokui memoaariin verrattuna päkistämätön tasapainoisuus. Eihän von Baghin koskaan pitänytään loistaa missään pakkopullaisessa minäkronikoinnissa. Filmijuhlilla hän pääsi parhaimpaansa (ja festari omaansa), koska täällä lyövät kättä mistään muusta piittaamaton leffaraivo ja avara ymmärrys elokuvataiteesta kulttuurin, yhteiskunnan ja historian ytimessä.

Seitsemäs taide on osoittanut voimansa viime vuosina. Denis Villeneuve'n (s. 1967) *Incendies* (2010) todisti, että länsimaalainenkin voi ymmärtää jotain Lähi-idästä. Emanuele Crialesen (s. 1965) *Terraferma* (2011) näytti, miten elokuva, ja näköjään vain elokuva, pystyy tarttumaan Välimeren jatkuvaan katastrofiin. Joshua Oppenheimerin (s. 1974) *The Act of Killing* (2012) käänsi kameranlinssin peiliksi niin Indonesian kommunistivainojen toimeenpanijoiden kuin asiasta ylpeilevän nykyhallinnon eteen. Paweł Pawlikowskin (s. 1957) *Ida* (2013) demonstroi taidemuodon kyvyn yhtäaikaa puida historian

traumoja ja elvyttää mediumin itsensä jo iäksi menetyiltä tuntuvia kerrontatapoja. Alejandro Jodorowskyn (s. 1929) *La danza de la realidad* (2013) havainnollisti, että poliittinen kutoutuu elämän tanssiin siinä missä lapsuusmuistot, uskonnollisuus ja silkka sirkuskin. Sodis-vieras Miguel Gomesin (s. 1972) dokufiktiolyhäri *Redemption* (2012) pani Merkelin, Berlusconiä, Sarkozyä ja Passos Coelhoa puhumaan salattuja tuntojaan kuviteltujen kirjeiden ja kansallis-historiallisen arkistomateriaalin saatelemana. Andrei Zvjagintsevin (s. 1964) *Leviathanin* (2014) valmistuminen Venäjän valtion tuella on itsessään ihmeellistä, puhumattakaan läpiarkisen patkän huikaisevasta hurjuudesta. Ja yhteen tämänvuotiseen Sodankylän ensi-iltaan zoomataksemme: iranilaisen Jafar Panafin (s. 1960) ei pitäisi maansa lain mukaan saada tehdä leffoja lainkaan. Niin vain saimme synnätäksemme virtaviivaisesti viimeistellyn ja rouhivasti todenmakuisen *Taxin* (2015) suoraan Teheranin kaduilta.

Kaikki nämä puolisetunnaiset esimerkit auttavat tiivistämään von Baghin olennaisimman annin meikäläiselle filmiymmärrykselle. Hänen hellittämätön ja jatkamista vaativa linjansa oli korostaa mielitaiteenlajinsa yleishistoriallista, yleisyhteiskunnallista ja yleiskulttuurista tähdellisyyttä. Tämän tajun ei soisi näivettyvän rainahupsujen suppeaksi sisäpiirileikiksi tai umpioituneeksi karsinoinniksi. Liikkuvat kuvat ovat yhä turhan merkittäviä jätettäväksi vain filmikerholaisten ja muitten eläväkuvaentusiastien käsiin. Vaikka ilman heitä olisikin pimeää.

Avajaisnäytöksessä von Baghin manttelin taiteellisenä johtajana perinyt Timo Malmi julisti elokuvakulttuurin

”Sodankylä kasvaa Suomea nopeammin.”

tilan vielä huonommaksi kuin 30 vuotta sitten. Jo siinä on syytä jatkaa festivaalia. Synkistelystä toiveikkuuteen vaihtanut Malmi jatkoi, että leffateatteri Maximin puolesta käyty taistelu kertoi mahdollisuuksista myös parempaan. Torjuntavoitto Helsingin Kluuvikadulla on myös pohjoisempien filmihullujen etu: yhdenkin *art house* -teatterin olemassaololla on valtava merkitys valtavirtavanukkaita luonteikkaamman maahantuonnin tuulissa maastossa. Niin nannaa kuin maamme elokuvafestivaalit kankaalle kattavatkin, on surkeaa, jos ne supistuvat ainoaksi mahdollisuudeksi yllättyä ja elähtyä kansainvälisten helmien äärellä.

Pelipaikoille...

Kaksi vuotta sitten Lapin suurimmasta kylästä tuli muuttovoittaja. Sodankylän asukasluku kasvoi 2013 edellisvuoteen verrattuna 0,6 prosenttia, kun se koko maassa eneni kymmenyksen vähemmän. Synä ei pidetä kesäkuista vajaan viikon kestäväää luonnon- ja keinovalon kohtaamiselle pyhitettyä festivaalia vaan kanadalaisen osakeyhtiön First Quantum Mineralin omistamaa kupari- ja nikkelilouhosta. Heinäkuussa myönnettyjen uusien ympäristölupien turvin laajentuvasta Kevitsasta on tulossa Suomen suurin kaivos. Myllerretty mantu sijaitsee linnuntietä vain poronkuseman päässä nelostietä ja viiden päässä kuntakeskuksesta pohjoiseen, mutta se ei näy kylällä kuin palveluntarjoajien taseissa.

Yhtä kaikki, tiettävästi jopa kolmannes Sodankylän ravitsemusliikkeiden vuotuistuotosta saadaan filmifies-

taviikon aikana. Raitilla ei avulle kuitenkaan laskettu hintaa eikä vieraanvaraisuudesta tingitty. Ensimmäisenä paikalle saapuneen reportterin kyydistä jääneet silmalasit kiersivät laukusta laukkuun neljä päivää. Lopulta ne löysivät tiensä eturivistä rainoja pakon sanelemana tiiranneen cinefilin nenänvarteen juuri parahiksi sunnuntai-iltapäivän näytökseen, joka jäikin viimeiseksi. Suloisempi verkkaan kuin ei lain. Joissakin näytöksissä, kuten yhdysvaltalaisen Howard Hawksin (1896–1977) trooppisen sateen pieksämässä klassikossa *Only Angels Have Wings* (1939), pieni sumeus oli suorastaan eduksi. Vaikka teos paljastui edelliskesänä Aki Kaurismäen (s. 1957) aution saaren valinnaksi, oli sen valkoisen miehuuden riemujöpötyksessä kakisteltavaa. Viimeistään loppukohtaukseen syöksyttäessä oli käynyt selväksi, että vaimoväki on vain kauniin homososiaalisen kaistapäisyyden tiellä. Sukupuolidynamiikan arveluttavuuden artikuloi jo Laura Mulvey niin ikään pyöreitä täyttävässä klassikkoesseessään audiovisuaalilotjituksen halullisuudesta, mutta yhtä tunkkaantuneena näyttäytyi kolonisoiva ote lavastettuun latinokylään. ”Tekeepä eetvarttia kuulla jotain muuta kuin siansaksaa”, hihkaisee hehkeän Jean Arthurin (1900–1991) Bonnie Lee maanmiehilleen.

Samaan aikaan tien päällä muu toimitus sijoitti Käyrämön asfalttimyymälässä silkkää myötäelämistään mesinkisankaisiin sheideihin. Tuokiota myöhemmin katkesi todellisuuspakoauton kaasunjohdin. Usko kaiken sujumiseen ei rävähtänytkään. Kun hiiliteräsrööri saman tien saatiin sopuhintaan ja vaivoja säästämättä fiksautettua Sodankylässä, tiedettiin, ettei mikään voisi estää valaistu-

mista kuvien virran ääressä. Jo ravintolavaunussa matkalla Rovaniemelle oli hallitusohjelman häijyydet ja haljuudet puhuttu pois pöydältä. Kiistelyttä se ei sujunut, eikä konduktöörillä enää ole poliisin valtuuksia, mutta Avecra sulkee aikaisin. Päivänpolitiikka jätettiin yösydämeiksi hiljentyneeseen anniskelutilaan ja jatkettiin muista teemoista istumapaikoilla. Ilahduttavasti pohjoiseen matkaajat olivat juttupäällä. *niin & näin* tarjosi päiväyhtyeisyydelleen pikkutuntien tuolle puolen kantanutta vaeltavaa viisaus- ja kestiystävyyttä sekä rytmimusiikkia, josta vastasivat hetkittäin muutkin artistit kuin Jytämimmit & Jukka.

Sodankyläläisten joviaalisuudesta nautittiin vielä majapaikan pihamaallakin. Moisiosta erehtyneet reporterit virittelivät teltojaan vieraan omakotitalon takapihalle kenenkään puuttumatta touhuun. Vasta autotallin pielessä nököttävä mönkijä ja seuraavan oven sydämellinen vastaanotto paljastivat ensimmäisen osoitteen vääräksi.

Festivaali huokui hyväntahtoisuutta myös varsinaisilla menopaikoilla. Liput uhkasivat etenkin viikonloppuna käydä vähiin, mutta Lapinsuun teatterin loppuunmyytyihinkin näytöksiin kyörättiin elokuvannälkäisiä vieraita vapaaksi jääneille paikoille. Kun jonot venyivät komento-keskuksena toimineen Kitisenrannan koulun naistenvessoissa, tehtiin miesten koppeihin sanattomalla sopimuksella tilaa. Pubiteltasta oli sunnuntaina lätyt ja valkkari loppu, mutta keltään ei puuttunut mitään. Kukaan ei kuulemma jäänyt tänäkään vuonna nukkumapaikatta. Harva tosin vaivautui sikeille.

Tunnelma kylillä oli vielä keskiviikkoiltana hiljainen ja maltillinen, mutta loppuviikon mittaan paikallinen nuorisoi sai jakaa juhlaäänensä kanssa leikotellulaturinkin. Rantadisko iski viimeisenä yönä kuin luonnonvoima. Observatoriotutkijoitte tervetuloivotukseen ponttonisaunalle *niin & näin* vastasi niin kuin Billy Wilder (1906–2002) *Sunset Boulevardin* (1950) Gillis (William Holden (1918–1981)) Normalle (Gloria Swanson (1899–1983)): ”Kiitos kutsusta, mutta omakin majapaikka on.” Ei, tosiasiaa vastaus lainattiin Ingmar Bergmanin (1918–2007) *Sommaren med Monikasta* (1953), jossa nimihenkilö (Harriet ”Sodis-vieras 2012” Andersson (s. 1932)) ja hänen Harrynsä (Lars Ekborg (1927–1969)) kuittaavat toinen toistensa ehdotukset maailmalle karkaamisesta ja bioon lähtemisestä mitä laittamattomimmin repliikkein: ”Kyllä, niin tehdään!” ja ”Oi, kuule, se olisi hirmu kivaa!” Vain Ylen kylpytynnyriin jäi dippautumatta.

Hotelli Sodankylän juomanlaskijat lorauttivat *tropical cocktaileihin* korkeintaan lisälujiketta äkätessään väen tanssivan lauantain päätteeksi J. Karjalaisen tahtiin pöydillä. Jos kankapakkissa etelän sopuleille naljailtiin, naljailtiin vasiten vain – lämminhenkisesti vittuuttaan. Albert Magnolin (s. 1954) kulttiklassikon *Purple Rainin* (1984) nimibiisi taipui niin tuhatpaikkaisen ison teltan hekulaisen karaokenäytöksen kliimaksi kuin yölliset kukkumiset värittäneeksi jatkoballadiksi. Kanssakulkijuutta tarjottiin taas vähintäänkin yhden suven tarpeisiin.

Hurmoksellisuutta oli ilmassa myös Suomi-Filmiyhteislaulussa. Hartaus- ja huimuushetken aloitti Kiti

Neuvonen laulamalla von Baghin *Kreivin* (1971) tunnussävelmän ”Nuoruustango”. Potpurin kaari ylsi ”Kulkurin valssista” nykykorvissa niin perin kaurismäkeläisittäin karkaileviin pilviin. Tauno Palo (1908–1982) pääsi törräyttämään kahdessa eri elokuvassa ”Sallitaan täällä kai ainakin kuokkavieraan laulaa morsiamelle”, eikä siihen ollut vastaan sanomista. 60-luvulle ehdittäessä Mikko Niskasen (1929–1990) selänaluskäpyrauhattomat Eero Melasniemi (s. 1942) ja Pekka Autiovuori (s. 1946) kirjoittivat yleisön joukosta huudon: ”Hipsterit!” Muuten ensiluokkaisesta koosteesta jäi uupumaan vain Arja Saijonmaan rävyttämä ”Laulu Suomen kesästä” Jörkan (s. 1933) kulttidokumentista *Perkele! Kuvia Suomesta* (1970).

...etelästä ja etäämpäkin

Vaikeammin mitattavaa mutta koetusti valtaisa oli jälleen tapahtuman kävijöihinsä tekemä vaikutus. Kenties ulkomaaneläjät näkevät olennaisen. Lapin hipstereitäkin ihastellut *Dazed and Confusedin* Carmen Gray twiittasi ”uskomattomasta viikostaan” Sodankylässä: ”Ihanaa tietää, että kaikki se kuulopuhe on totta”. Maailman pohjoisinta elokuvajuhlaa ei pyöritetä katteettomilla lupauksilla, liikasanoilla tai pelkän maineen varassa. Vakikävijä kokee vuosi toisensa jälkeen saman kuin ensikertalainenkin – siinä tenho. Oudosta taiasta debytantti äityy kantapeikoksi. Ties vaikka palaisi rikospaikalle myös matkailublogi *Monkeys and Mountainsin* kanadalainen Lauren Robbins. Itä-Suomen halki pyöräillyt voimanpesä ainakin kailotti tykästymistään festivaaliin niin twitteireitse kuin suusanallisestikin.

Lähtemätön ravistelemus kiteytyy jälkitunnelmakuiksi. *Variety*n Justin Changkin paljastaa olleensa sattumalta ruokapuodissa Mike Leigh'n (s. 1943) kanssa hamstraamassa poron kuivalihaa. Legendat päivittyvät: aiemmin samaa on kaskuilty vuoden 2002 yllätysvieraasta Francis Ford Coppolasta (s. 1939). Kanadan Atom Egoyanille (s. 1960) taas maistuivat 2011 muikut. Jenkkiviihteen lippulaivalehden reportaasiin ei tarvitse sokeimmin uskoa: Chang väittää mukaviin Celsius-lukemiin kohonnutta uimavettä ”jäiseksi”, mutta antaa silti omalle viisipäiväiselle visiitilleen nukkumattomilla leffajuhlilla laatusanan ”taivaallinen”. Hyperbolaa hyvittää miehemme saunassa varmistunut käsitys itsestään ”ytimeltään suomalaisena”. Jotta käsitteen tarkka sisältö kirkastuisi, Chang kuvailee tapahtuman osanottajia näin: ”Yleisö koostuu pääasiassa suomalaisista, jotka matkaavat tänne ylämaille Helsingistä ja muualta etelästä leiriytymään, ryyppäämään ja katsomaan elokuvia.” Näinhän se on. Vaikka Inarin Papanan-baarissa epäilyttävän pääkaupunkilaisesta puheenparresta voi saada nuhteita, Sodankylässä vetosikasänkkäreitä ja ironisia viiksiä ei käy pakeneminen. Kylänraitin ja olutteltan metsuriseksuaalein parta kuuluu silti koko kinobakkanaalin keksijälle Anssi Mänttärille (s. 1941) – jo vuodesta 1986.

von Baghin *Muisteja* teroittaa festivaalin ”yhteistä rakennustyötä” ja ”onnen tasaista rakentumista”. Idiosynkraattisimmillaankin Petteri vainusi ja uhkui jaettava

ja yleistä. Nyt Tanskanmaalta vieraaksi saapunut ja knausgårdilaiseen omaelämäkerrallisuuteen sangen anakronistisesti yhdistetty Nils Malmros (s. 1944) heittää *one-linerin*, joka olisi maittanut von Baghillekin: ”Yksitysisasiaisuus on huonosti kerrottua henkilökohtaisuutta.”

”Ohjelma oli eklektinen, perusteellinen ja ajateltu, ja festivaalivieraat pääsivät hyvin tutustumaan suomalaisen kulttuuriin”, todettiin puolestaan Sodankylästä yhdysvaltalaisessa leffatapahtumaoppaassa kuusi vuotta sitten. Suomalaisuudesta on paha mennä mitään sanomaan, mutta kinokahjojamboreen laatu on korkeintaan parantunut entisestään. Kun käristys tekeytyy, poropizza paistuu ja Miguel Gomes (s. 1972) astelee vastaan *saudadeaan* hellien aivan Jutta Urpilaisen ja Jukka Virtasen vanavedessä, elämä on elokuvaa ja elokuva elämää. Käsillä on ikuisesti jatkuva tuhannestoinen yö.

Sodiksesta ennenkin *Västerbottens-Kurirenille* raportoinut Lars Böhlin taisi kerrata pointin omalla *lagom* tavallaan. Hän naputteli verkkoon lauantaina: ”Jos on nähnyt yhdenkin Whit Stillmanin [(s. 1952)] elokuvan, ei kummastu nähdessään hänet hyvin pukeutuneena jopa Sodankylässä.”

Yöttömyys, maljainkallistelu, valvominen ja vahtaaminen tihentävät vuorokausien mittaisen rupeaman melkein kuin yhdeksi otokseksi. Kuva on vuoroin niin häikäisevä ja vuoroin niin loputtoman syvätarkka, että se tuntuu vain väikkyvän iäisessä erittelemättömyydessään. Rinnastus ei hae Itämerta kauempaa. Ensikertalaisista saksalaisohjaaja Christian Petzold (s. 1960) puki sanoiksi omat ja muiden tekijävieraiden tunnot:

”Tämä festivaali on elokuvamainen, aivan kuin olisimme kuvauksissa metsässä. Yleisökin kerääntyy tänne kaukaa. Kuvaukset ovat hyvin herkkä ja intiimi tilanne, mutta niiden jälkeen jokaisen on palattava normaaliin elämäänsä. Kolmen, neljän päivän ajan kaikki keskittyvät tiiviisti unenomaiseen poikkeustilaan. Keskiyön aurinko on kuin ’amerikkalainen yö’, päivällä tehtävä yökuvaus.”

Kylmä kevätkesä ulotti viileän häntänsä vielä festivaalin alkupäiviin. Etelästä saapuneet saivat iloita sääskettämyydestä. Silti lauantaina iltapäivällä räköttämisvaihteen päälle rysäyttänyt aurinko jatkoi samaan malliin läpi pitkän yön. Koko juhlaväen Kitisen rantaan koonnut yöpaiste laittoi lopullisesti sekaisin filmihullujen tajunnantapaisen. Varo, FQM Ltd, enenevine jätevesinesä, sillä Kitistä pyhänä pitävä harmittoman hyvätapainen cinefilistö saattaa muuttua hetkessä sinisen laguunin hirviöksi.

Kaunis ja karu luonto voi olla myös petollinen. Kaurismäen vakiokuvaajan Timo Salmisen (s. 1952) vangitsema, Lisandro Alonson (s. 1975) ohjaama ja kirjoittama argentiinalais-tanskalainen eriskummafaabeli *Jauja* (2014) vie tolstoilaisen maksimiin kivisemmille poluille: ”Kaikki perheet häviävät autiomaahan.”

Aikakausien imu

”Tarinan kertomiseen ei tarvita mitään eeppeisiä juonia”, tiiviisti Mike Leigh edellä sanotun hengessä. Tämänkertaisen *myy biennaalin* isoimmalle nimelle ei tosin kelpaa mikä tahansa filistely. Ainakaan elokuvatuotannoissa.

Hän toisti laatusanoja ”esoteerinen” ja ”obsyyri” kuin kirouksia. Vaikkei leffojen pidä Leigh’n mukaan odottaa ”puhuvan kaikille kaikkialla”, sisäpiirimäisyyden tai salamyhkäisyyden luonnehtimat hämărăhommat saivat hänet osakseen pelkkää kirpeyttä.

Haastattelussa Leigh harmitteli kovasti arvostamansa ja pitkään harjoittamansa teatteritaiteen kyvyttömyyttä tavoittaa suurempia ihmisjoukkoja. Toisin kuin näyttämötaide, elokuva voi tietyin varauksin olla tuhdisti universaalialia. Siksi suorapuheinen ohjaaja penäsi laajan katsojakunnan mukanaan tuomaa vastuuta niin tekijältä kuin yleisöltä – itsensä tyhmentäminen ei käy laatuun kummassakaan päässä tuotantoketjua. Pohjoista festivaalia hän luonnehti paskanpuhumattomuudessaan ensiluokkaiseksi.

Leigh ei ole mikään äärijoivaali nallekarhu. Tunteettomaksi jääneen toimittajan kysymykseen naturalismista hän laushti yhtä kireästi kuin pompöösistikin, ettei hänen asianaan ole ”taltioida pintaa”. Hieman samaan tapaan hän kuulutti toiselle journalistille, että hänen näyttelijänsä ovat sekä älykkäitä että ”kategorisesti ei-narsistisia”.

Siinä samassa elokuvantekijä heittäytyy miellyttäväksi ääneen ajattelijaksi. Vähitellen tajutaan: hän sinkauttaa jopa huonoimpiin kysymyksiin säällisiä vastauksia. Vauhtiin päästyään hän myöntää pokkana kaikkien elokuviensa olevan poliittisia vähintäänkin siinä merkityksessä, että niissä tutkaillaan elämisen määrittämistä sosiaalis-taloudelliskulttuurisissa olosuhteissa. Vaihdamme tapahtuu tai ainakin kuuluisi: ”Taiteen pitäisi vaikuttaa elämisiin. Taiteilijalla pitäisi olla sanansa sanottavanaan.”

Yksi hänen keinoistaan on käyttää näyttelijäkaartia, joka osaa ”tehdä eläviä ihmisiä” ja ”uskaltaa ottaa riskejä”. Hahmot eivät Leigh’n mukaan yksinkertaisesti voi elää ”idealisoitussa tyhjiössä”. Toinen toimivaksi havaittu käytäntö on asetella henkilöt tilanteisiin, joissa yleisinhimilliset jännitteet ja asioiden monimerkityksisyys saavat vapaasti tulla esiin. Sodankylässäkin nähdyt *Secrets and Lies* (1996) ja *Vera Drake* (2004) käsittelevät adoption ja abortin elämäntapaolosuhteita, kun taas esimerkiksi *Life Is Sweet* (1990) ja *Another Year* (2010) nostavat pinnalle elon suvantovaiheiden ja arjen pohdinnat mielekkästä tekemisestä, lasten saamisesta, yksinäisyydestä ja kumppanuudesta. ”Elämä on katkeransuloista”, ohjaaja lausuu.

Leigh oli palannut uusimmalla teoksellaan pari kertaa aiemminkin kokeilemaansa epookintekoon. Nykyarjen kuvaajaksi sitkeimmin mielletty ohjaaja lohkaisi Sodankylässäkin, että ”kaikki on kiinnostavaa: kaikkien elämä on tavallista ja epätavallista”. Mutta hän oli sentään väläyttänyt *Career Girls*issaan (1997) kykyjään kasariffisärien loihittajana, tarjonnut *Topsy-Turvy*llään (1999) täyspitkän 1880-lukulaisen musiikki-iloittelun ja toteuttanut *Vera Drake*ineen mitä riipaisevimman aikamatkan 50-luvulle. Kumminkin vasta *Mr. Turner* (2014) on ehtaa itseään, koomisella käsitteellä ’epookki’ ymmärrettyä pukudraamaa ja siinä sivussa enemmän tai vähemmän totta tarinaa kuuluisasta artistista. (Eikö ’epookkia’ ole myös aikalaiskuvaus, kuten epookkiameikkaava, maatabreik-

kaava ja pebaasheikkaava *High Hopes* (1988), Leigh’n ikimuistoinen anti-thatcheristinen silminnäkijätodistus, jonka Marxin leposijallekin ehtivä letkeänkiervelevä tilitys elämisen ehdoista on aktuaali yhä.) Samalla *Mr. Turner* on tietenkin myös tekijän muista töistä tutuksi tullutta hahmotutkailua ja suvereenia tilannesommittelua. Nyt tavallisten ihmisten tulkiksi tyypitelty Leigh sai käydä käsiksi ylivoimaisesti tunnetuimpaan ja arvostetuimpaan brittiläiseen kuvataiteilijaan.

Lontoolainen romantikkomaalari J. M. W. Turner (1775–1851) pääsee ohjaajan luottonäyttelijän Timothy Spallin (s. 1957) tulkitsemana valkokankaalle murisemaan ja ähiseämään osana kertakaikkisen vangitsevaa kokonaisuudesta luomusta. Rainassa keskitytään niin kauan itse mieheen ja hänen arkiseen olemiseensa, että hätäisempi jo arvelee siitä jätetyn kokonaan pois kaikki merimaisemamestarin uran kulttuurihistorialliset kiinnikkeet. Sitten mukaan pamahtaa ja lähestulkoon koko ekshibitauksen varastaa Joshua McGuiren (s. 1957) riemaisevasti liioiteltu kriitikkosankari John Ruskin (1819–1900). Kunnioitettu esseisti esitetään kylläkin turnerilaisen sivelinjaljen ymmärtäjänä ja kiemuraisten kaunovirkkeitten taitajana mutta omahyväisyydessään pihalla olevana ja protagonistin todellisen luovuuden rinnalla kalpenevana statistina. Painotus muistuttaa Derek Jarmanin (1942–1994) tapaa kontrastoida *Wittgenstein*issaan (1993) palvasieluinen päähenkilö itsekylläisiin oppineisiin Russelliin ja Keynesiin. Toiselta puolen se kuvaa yhtä aikaa Leigh’n panostusta sivuhenkilöihin ja hänen kerrontansa kykyä sietää luisumisia hyvinkin pitkälle asiattomuuksiin. Kummassakin *High Hopes*in yliammut nousukassatiirit ovat ilmeinen vertailukohta. Ruskin-parka joutuu käänteletimään haudassaan: häijy huutia hän saa myös Emma Thompsonin (s. 1959) kirjoittamassa ja Richard Laxtonin (s. 1967) ohjaamassa elokuvassa *Effie Gray* (2014). Se kuvaa kynämiehen täyttymätöntä ja tuhoontuomittua avioliittoa näivettyvän nuorikon näkökulmasta.

”Viktoriaanisuus häälyi ilmassa”, luonnehti Leigh festivaaleilla lapsuus- ja nuoruusvuosiensa Britanniaa. 1800-luku ei tuntunut niinkään kaukaiselta: Manchesterin lähellä Salfordissa työläiskaupunginosassa talot ja opettajatkin olennoivat mennyttä aikaa, ja luokkayhteiskunta sen kuin peuhasi. Toissavuosisata oli Leigh’n sukupolvelle modernin maailman alku, joka elää esimerkiksi kielenkäytössä. Hänen töissään kokemus ajasta herää henkiin dialogissa ja kuvakielessä. Filmitaiteella on erityinen kyky tavoittaa niin aikakausien kerrostumat kuin ihmiselon silmänräpäykset:

”Elokuvan luonteen takia voimme seurata ajan kulumista ja muovata aikaa. Voimme joustavasti olla eri paikoissa, käyttää lähikuvia, katkoksia ja muita vastaa tehokeinoja. Näin pureudutaan ohikiitäviin hetkiin tavalla, joka ei täysin onnistu muilla ilmaisuvälineillä.”

Samalla Leigh muistuttaa hovikuvaajansa Dick Popen (s. 1947) taustasta. Rock-dokumentteja aikoinaan tehnyt

Mike Leigh ei ole *Nakedinsä* (1993) Johnny. Eikä muittenkaan leffojensa pää- tai sivuosa.

taitaja toimii aina myös kameramiehenä. Mutta koska todentuntuisuus ei riitä, ohjaaja lisää, että Pope on myös ”suurenmoinen formalisti”. Muiden elokuvien jälkeisissä Q&A-tuokioissa Leigh nostaakin kameroinnin tärkeimmäksi osaksi elokuvantekoa ja suorastaan vähättelee käsikirjoituksen osuutta: hänen mukaansa ketään ei valmiissa rakennuksessakaan pitäisi kiinnostaa arkkitehdin piirros. Toinen päävieras Petzold puhuu hänkin skriptin arkkitehtoniikasta kuvatessaan ohjaajan ja näyttelijän välisen yhteistyön mahdollisuutta ja lähtökohtaa.

Sodankylässä *Mr. Turner*ista tulee kaikessa upeassa henkilökuvauksessaan väkisinkin lähes puhdasta valon ja värin elokuvaa. Tuskin on valkokangas monta kertaa päässyt yhtä ihastuttavasti eläytymään kehykseen pingotetun pellavakankaan osaan. Yksi sivuhahmoista, Leigh'n *ensemblen* kiintotähden Lesley Manvillen (s. 1956) tekemä luonnonfilosofi ja fyysikko Mary Somerville (1780–1872), havainnollistaa valon voimaa tieteellisellä kokeella, jossa prisman läpi kanvaasille spektriksi hajonnut valo magnetisoi neulan. Värikylläisten liikkuvien ja viipyilevien kuvien upottavuus nautitsee katsojan *Mr. Turnerin* ääreen.

Uutuutensa myötä Leigh vain siirtyi digitaalisesti tehdyn seitsemännen taiteen piiriin. Onneksi Peter von Baghin ei tarvinnut olla todistamassa tätä... Torontolaiselle *The Starille* uutena vuotena antamassaan haastattelussa Leigh oli jo tokaissut, että vanhan filmitekniikan puolesta puhuminen on pötyä. Eikä siinä kaikki, vaan hänestä moinen taannehdinta oli sekä ”naurettavaa” että ”vastuutonta”. Uusi digiteknologia on Leigh'n mukaan sekä uskomattoman hienoa että myös ”välineen demokratisoimista”. Vaikka tämä olisikin mukautumista tilanteeseen, jossa filmivalmistamoita lyödään lihoiksi kiih-

tyvään tahtiin, *Mr. Turner* on varmastikin parhaita mahdollisia digileffan puoltoargumentteja.

Kääntäen: häpeilemätön satsaus Turnerin töitten sävyjen lainailemiseen tukee lopulta myös eletyn elämän jäljittelyä. Aavistuksen ylikorostetulta tuntuu vain kohtaus, jossa Turnerin lähes abstrakteja maisemia kauhistellaan usean repliikin verran. Sen sijaan valokuvauksen tulo maalaustaiteen haastajaksi hoidellaan elokuvassa yhtä mestarillisesti kuin hauskastikin. Leo Billin (s. 1980) rooli fotografiapioneeri J. E. Mayallina (1813–1901) on ilo silmälle ja korvalle, kuten koko täysipitkäkin. Kun Spall köytetään Turnerina myrskypurren mastoon tyrskytutkielmia varten, marsitetaan lankkua pitkin yli laidan Odysseus, Bogart, Brando, Clooney ja Crowe, siinä missä kölin ali vedetään Kate & Leo. Kuin varkain *Mr. Turnerin* onnistuu kertoa täysipainoisesti, vaikkakin päähenkilönsä sivuitse, kaksi koskettavaa naistarinaa. Usein Leigh'n teoksissa nähdyt Dorothy Atkinson (s. 1966) Turnerin elämäntäyteisenä rakastettuna ja Marion Bailey (s. 1951) tämän riutuvana taloudenhoitajana ovat loistavia.

Mr. Turner on tinkimätön mutta pinnistämätön taidonnäyte. Sitä katsoessa alkaa vaivihkaa nyökytellä ohjaajakonkarin nyreämmillekin jyrähtelyille: ”Viestini nuorille elokuvantekijöille kuuluu tiivistetysti: älkää ikinä tehkö kompromisseja.”

Ulos maailmaan

Kun Lapinsuusta astuu Sodankylän ytimeen, huomaa katseen taas mullistuneen. Vinkeästi luonto myötäilee taidetta: vaikkei peilityni Kitinen mikään pärskä Eng-lannin kanaali ole, kullankeltaisessa kajossa on jotain

samaa salaperäistä autereisuutta kuin Turnerin esi-impressionistisissa teoksissa...

Leffajuhlilla vain leffavertailut ovat itseoikeutetusti ensi- ja viimesijaisia. Erityisen kauniisti puhuttiin Julio Medemin (s. 1958) kelvokkaan *Los amantes del círculo polarin* (1998) heleistä Suomi-jakoista. Tuoreemmassa muistissa monilla ollut, Kuolan niemimaan Teriberkan kylässä kuvattu kirpaiseva ja totaalisen konstailematon *Leviathan* sai hetkittäin näkemään Sodankylässä niin taivaan kuin S-marketin logonkin venäjänsinisenä. Vaan ei auta, Hollywood tuppaa viemään voiton, jos puhutaan kokemuksen leffuuttumisesta. Keskustelukumppaneista kovin moni etsiytyi Changin tapaan jatkuvan valoisuuden aiheesta englantilais-yhdysvaltalaisen Christopher Nolanin (s. 1970) *Insomnian* (2002). Samalla saatiin taas syy haikailla kadotettuja, kuuluihan trillerissä inhan pahisroolin pyöräyttävä koomikko Robin Williams viime vuoden vainajiin.

Ohjaajakohtaamisten vuorovesissä ja kuvavirtojen suvannoissa huomaa herkistyneensä detaljien pirulliselle viehkeydelle. Mistäköhän saisi käsiinsä Małgorzata Szumowskan (s. 1973) *W imię...* (2013) pappispäähenkilön käyttämän kauhtuneen okranväriseen samettikauluspaidan? (Näinkään keskeistä seikkaa ei parane udella taiteilijalta, kun kerran *Muistejakin* linjaa: ”Triviaalit tarkoitukset, uuvuttaminen ja kohtuuttoman ajan vievä pr toiminta ovat kieltolistalla.”) Voiko enää juosta lenkkiä eri tavalla kuin saman elokuvan tähtinäyttelijä Andrzej Chyra (s. 1964), jonka ravia Oscar Isaackin (s. 1979) näyttää jäljittelevän J. C. Chandorin (s. 1973) oivallisuudessa *A Most Violent Year*issa (2014)? Entä käykö päinsä ajaa polkupyörällä muutoin kuin Nina Hoss (s. 1975) Petzoldin *Barbarassa* (2012), jonka kurvailut kuljettavat tajuun esimerkiksi Paola Morin (1928–1986) fillaroinnin Orson Wellesin (1915–1985) *Mr. Arkadin*issa (1955)? Eikö Stanley Kubrickin (1928–1999) *2001: Space Odyssey*n (1968) avauskohtauksen viskattua luutyövälinettä seuratessa ala äkkiä kaivata vatupassia, kun katsoo ison teltan jättiskriinin vinoon kaltaavaa kuvaa koko 70 mm formaatin leveydeltä? Kuuleekohan monikin suurtellassa skoolaileva ja seurapiireilevä korvissaan Stillmanin *Metropolitanin* (1990) tai *The Last Days of Disco*n (1998) juppimaljojen kilistelyt? Tuovatko Kinopubin kertaantuvat mustikkashotit muillekin mieleen pari vuotta sitten Sodiksessa käväisseen Claire Denis’n (s. 1946) *35 rhumsin* (2008) sokeriruokoviinakopsut? Tanssattiinko Ravintola Revontulen karaokessa taas männävuoden ohjaajavieras Béla Tarrin (s. 1955) *Sátántangón* (1994) tahtiin? Vilahtiko Gomesin *Tabun* (2012) haahuilevan tutkimusmatkailijan, tuon ”melankolisen otuksen”, viidakkohattu juuri Kitisen rannassa? Jälkikuvat seuraavat havaintojen ja anekdoottien mukana vielä pitkään.

Festariväki lähtee teilleen tajunta täynnä klippejä. *Muisteja* korostaa ”perusutelaisuuden” heräämistä Sodiksessa: ”Erilaiset’ ja ’vaikeat’ elokuvat ovat yhtä suuren kiinnostuksen kohteena kuin populaarit menestykset.” Tätäkin vonbaghilaista viisautta soisi vaalittavan. Kun paluujuna Helsinkiin starttasi Rovaniemeltä sunnuntai-

iltana, yksikin festarikarkeloissa nilkkansa nyrjäyttänyt ja kainalosauva-avusteisesti kyytiin noussut nuori nainen hehkui silkkaa maan parhaan kulttuurijuhlan jälkiriemua. Erityisen mykistäviä olivat kuulemma olleet tunnelma ja mykkikset. Junan saavuttua Helsingin niemelle yksi pääkaupunginvieras alleviivasi eritoten Frank Borzagen (1894–1962) *Lucky Starin* (1929) jyrkkyyttä. Kolme muuta jututettua nosti Petzoldin *Phoenixin* (2015), Malmrosin *Sorg og glæden* (2013) ja Jonathan Glazerin (s. 1965) *Under the Skinin* (2013) suosikeikseen.

Tuoreiden leffojen jytisevyys valaa uskoa lajin nykyväkevyteen. Siitä on saatu näyttöä viime vuosina muistakin teoksista kuin jo mainituista. Sophie Fiennesin (s. 1967) *Over Your Cities Grass Will Grow* (2010) tallensi, miten taide voi vielä luoda ja muovata maailmoja. Aleksander Sokurovin (s. 1951) *Faust* (2011) ja Julie Taymorin (s. 1952) *The Tempest* (2010) todistivat, että klassikkotekstien valkokankaille viemisessä ei ollut sittenkään päästy vielä ytimiin saakka. Paolo Sorrentinon (s. 1970) *Grande bellezza* (2013) on kuin tekisi saman tempun Frankie Boy Sinatran ikivihreälle ”It Was a Very Good Year”. Richard Linklaterin (s. 1960) *Boyhood* (2014) muistutti liikkuvan kuvan voimasta elämäkokemuksen ja muistin kilpailijana. Hintsusti pidemmän korren akatemiapystikilvassa vetänyt Alejandro González Iñárritun (s. 1963) *Birdman Or (The Unexpected Virtue of Ignorance)* (2014) väänsi kamerointi- ja leikkaustaidon ennennäkemättömälle mutkalle noin vain nokkelan taide-metan tuoksinassa.

niin & näin ei väittänyt vastaan, ei millekään eikä kellekään filmihuuman osalliselle. Hajaantuneesta reportteritriosta yksi suuntasi saman tien pohjoisemmas. Ilmankos lopulta Solojärvellä saapunut *jet lag* oli rankempi ja pidempi kuin Atlantin ylityksessä konsanaan. Viimeistään tänä vuonna filosofinen aikakauslehti huomasi kirjaimellisuuden kanuunavoimat: Midnight Sun Film Festivalissa täydellisiä olivat yöaurinko, elokuva ja festivaali.

Kirjallisuus

- von Bagh, Peter, *Muisteja*. Like, Helsinki 2014.
 von Bagh, Peter, *Sodankylä ikuisesti*. WSOY, Helsinki 2010.
 Chang, Justin, Days of Heaven. Treasures of Cinema Under the Midnight Sun. *Variety* 17/vi/15.
 Gore, Chris, *Chris Gore's Ultimate Film Festival Survival Guide. The Essential Companion to Film-Makers and Festival-Goers* (1999). 4. p. Watson-Guptill, New York 2009.
 Howell, Peter, Director Mike Leigh Talks About His New Film. *The Star* 1/i/15.
 Mulvey, Laura, Visual Pleasure and Narrative Cinema. *Screen*. Vol. 16, No. 3, 1975, 6–18.
 Puoskari, Bikka, Yöttömän yön auringon alla Sodankylässä rikottiin elokuvajuhlien kävijäennätys. *yle.fi* 15/vi/15.
 Talvitie, Marjukka, Sodankylän Kevitsasta tulee Suomen suurin kaivos. *yle.fi* 11/vii/15.
 Tamm, Eero, Year One AVB (After von Bagh): Midnight Sun 2015. *Sight & Sound* 6/viii/15.
Tilastokeskus.fi: kunnat, kuntatiedot: Sodankylä.